

cím faktorem. V rámci úryvků rozhovorů mi poté chybí informace o aktuální partnerské situaci babiček a dědečků. Jak samy autorky uvádějí, partnerská situace může ovlivňovat postoje a názory na roli prarodiče a následné zapojení do péče o vnoučata. Tato informace by mně jako čtenáře poskytla lepší pochopení výpovědí a konkrétně by ukázala, zda a jak se výpovědi informantek a informantů mohou lišit na základě jejich aktuální partnerské situace. Posledním nedostatkem by se mohla zdát občasná „zdlouhavost“ knihy, způsobená opakováním informací. Opakovanost přisuzují provázanosti kapitol a celkově tématu knihy, a proto ji osobně nevnímám jako nedostatek. Některým čtenářům či čtenářkám by se však mohla jevit jako nadbytečná.

Navzdory malým nedostatkům je kniha čtivá a kapitoly na sebe logicky navazují. Osobní zájem autorek a výzkumná „vášeň“ pro dané téma jsou zřetelné od prvního otevření knihy. Je zřejmé, že autorky jsou odbornicemi na dané téma, jak to dokládají jejich již dříve publikovaná díla, například „Typologie prarodičovství v české společnosti – faktory ovlivňující zapojení prarodičů do péče o vnoučata“ (*Naše společnost*, 2014, 12 (1): 15–26). Teoretická část i vlastní výsledky jsou podloženy silným teoretickým pozadím aktuálních českých i zahraničních výzkumů. Kvantitativní i kvalitativní výsledky výzkumu jsou prezentovány přehledně, což umožňuje čtenáři či čtenářce snadnou orientaci v textu. Znalost statistických metod využitých při analýzách je spíše vyžadována, neboť jejich detailní popis není součástí publikace. V každé kapitole se však nachází slovní komentáře a interpretace výsledků, takže i osobám statistikou nepolíbeným je nabídnut srozumitelný a vyčerpávající přehled o výsledcích kvantitativní části výzkumu.

Autorky otevřely téma, kterému není v českém prostředí dáno tolik prostoru jako jiným tématům souvisejícím se stárnutím a stářím jedinců. Cením si této publikace, kterou autorky zavedly výzkumnou sondu

do populace českých seniorů a seniorek, u kterých dochází k vytváření a přeměně role prarodiče. Kladně hodnotím zapojení mužů-dědečků do výzkumu, neboť po dlouhou dobu byli ve výzkumech spíše přehlíženi a byli vnímáni jako odraz/protíklad babiček. Za přínosné považuji přepisy některých konkrétních výpovědí participantek a participantů, které výstižně ilustrují teoretické pozadí a závěry analýz. Dílo *Prarodičovství v současné české společnosti* se může stát počátečním bodem pro následující výzkumy zabývající se rolí prarodiče. Závěrem chci říci, že knihu ocení nejen odborníci a odbornice zabývající se tématy prarodičovství, stárnutí či životních cyklů jedinců, ale jistě najde uplatnění také u širokého spektra odborníků a odbornic z jiných oborů.

Michaela Honelová

**Karel Müller: *Inovace – vědění – instituce: k výzvám současné doby***  
Praha, Karolinum 2017, 302 s.

Publikace sociologa a vystudovaného ekonoma Karla Müllera se zabývá analýzou aktuálních problémů společnosti v souvislosti s inovačními aktivitami. Zaměřuje se na problematiku zavádění vědeckých poznatků, zdrojů moderního vědění, do běžného chodu společnosti, tedy na inovace a institucionální rámec současných společností. Argumentuje, že ač jsou instituce a inovace chápány protikladně, protože inovace sledují změnu, zatímco instituce stabilizují sociální proměny, oba tyto pojmy spojuje vědění, které vede k inovacím a zároveň poskytuje institucím stabilitu. Vztahy mezi inovačním jednáním a institucemi jsou propojené a vzájemně se ovlivňují, a tuto vzájemnost zprostředkuje právě vědění. Vědění instituce umožňuje a zároveň je problematizuje, jde o balancování mezi tlakem ke změně a tlakem k sociální uspořádanosti.

Stav rámce současných institucí zjišťuje autor na základě analýzy prostředků a prostředí ovlivňujících institucionální změny současných společností. Výklad sleduje také osobní výzkumnou zkušenost autora a odráží tak výrazné kulturní otřesy druhé poloviny 20. století, které ovlivňovaly postavení vědy ve společnosti, specifikuje badatelské problémy: porozumění okolnostem změny a institucionálnímu rámci současných společností a rozšíření prostředků institucionální analýzy o prostředky hodnotové analýzy. Jedná se především o teoretický rámec sledovaných témat. Nejprve popisuje základní charakteristiky teorií, kdy jejich protikladnost považuje za způsob, jak lépe porozumět řešení dilemat sledovaných jevů, teorie pak ověřuje nebo přibližuje empirickými studiemi kolegů. Text je kromě badatelské veřejnosti, zabývající se různými sociálními oblastmi, míněn pro univerzitní výuku. Výběr příkladů i řazení knihy jsou použití při univerzitní výuce přízpůsobeny, sledovaná témata a problémy jsou popisovány v historizujícím pohledu a na konci každé kapitoly je pak autorovo hodnocení problému.

První kapitola pojednává o inovaci jako pojmu, který má označovat společensky prospěšnou změnu. Ve výzkumu je inovace užívána pro zkoumání systematického zdokonalování, které vede k mobilizaci výroby i reflexi jeho důsledků pro společnost. Inovace se tedy týká, pokud jde o sociální vědy, především ekonomie, v které je prostředkem zkoumání technického vědění. Změna je „zakódována“ v úloze moderního vědění. Zkoumání vztahů mezi ekonomikou a technikou bylo zpočátku 20. století ovlivňováno diskuzí o povaze a faktorech sociálních změn, zda jsou zdrojem kapitalismu, nebo jsou industriálními prostředky, či procesy racionalizace. Jako klíčového autora zde Müller zmiňuje Josefa Aloise Schumpetera, kterého si cení jako tvůrce poznávacího rámce pro hledání základních jednotek inovačních procesů. Schumpeterova koncepce inovací navazuje v širším rám-

ci na Marxovu interpretaci stavu a perspektivy kapitalismu, na rozpor mezi povahou výrobních sil a výrobních vztahů. Nehodnotil perspektivu kapitalistického uspořádání optimisticky; „převaze monopolizačních a etatistických faktorů mohou čelit pouze význační jednotlivci“. Jako příklad pro hodnocení sociokulturního kontextu inovací pak Müller dává projekt Tomáše Bati. Reflexi vědy a techniky pak změnila druhá světová válka, především manhattanský projekt a využití technik pro sériovou výrobu. V poválečném období sílí mobilizace vazeb mezi akademickou vědou, technikou a ekonomikou vedoucí k silící technizaci a formalizaci, a to včetně životních podmínek (což vede k odporu některých sociálních vrstev). Na mezistátní spolupráci a zveřejňování vědeckých a technických poznatků měla vliv studená válka a instituce Organizace pro ekonomickou spolupráci OECD. Koncepce národního inovačního systému (NIS) byla pak přijímána a využívána při formulaci inovační politiky především členských zemí OECD, ale i kritizována neoschumpeterovsky orientovanými ekonomickými přístupy, varujícími před rizikem redukce obsaženým v samotném požadavku systémovosti.

Posledních dvacet let je studium inovací ovlivňováno novými koncepčními přístupy, reagujícími na praktický význam inovací, ale i slábnoucí interpretační vliv koncepce NIS. Koncepce sociální produkce sleduje perspektivu institucionální ekonomie a její důraz na význam institucionálního rámce na provoz kapitalistických tržních forem regulace. Navazuje na Veblenovu interpretaci zdrojů moci opírající se spíše o sociální struktury a symboly než o racionální chování jedinců. Na konci první kapitoly se Müller věnuje interpretaci teoretické koncepce založené na vědění (knowledge-based economy), navazující na předchozí koncepcce, které se snaží interpretovat inovační procesy v jejich sociálních, kulturních a institucionálních souvislostech. Mluví o rostoucí reflexivitě odbor-

ného vědění a jednání i politických a správních aktérů, koevoluci funkčních segmentů inovačních struktur a formování postupů a praktik, které umožňují dobrou interakci mezi formami vědění, která může vést k deliberativní politice a podpoře vědy a techniky a inovačních aktivit.

Druhá kapitola rozebírá různé formy vědění uplatňujícího se v současných společnostech a v jejich modernizačních ambicích. Analýza inovací v předešlé kapitole je pro druhou kapitolu poznávacím rámcem a umožňuje tak zodpovědět otázku, „Jaké zdroje a formy vědění mobilizují současné společnosti k porozumění cílům a prostředkům svého jednání stejně jako jeho smyslu.“ Odpověď pak sleduje v několika úrovních; podle forem sociálního uspořádání a podle povahy historického založení a symbolického vyjádření. Problém novosti se stal výzvou pro fungování ekonomických institucí a rovnováha mezi stabilizujícími faktory ekonomických institucí a inovacemi jako zdroji konkurenčních výhod se hledá velmi pomalu. Úkol institucí průmyslového výzkumu nespočívá jen v tvorbě nového vědění, ale také v ochraně nabytých ekonomických prostředků dané firmy před znehodnocením novým věděním. Díky širokému historickému rámci, který Müller zvolil, může zkoumat, jaké zdroje vědění jsou využívány při začleňování inovací do stávajících struktur institucí. Klíčovou úlohu má v tomto již zmíněný národní inovační systém (NIS) a jeho studium. To například potvrdilo, že důležitým rysem struktury na podporu inovací je otevřenost a adaptabilita, stejně jako určitá, ale kulturně podmíněná systémovost, uzpůsobená pro dané prostředí. Müller zde také popisuje „životní cyklus“ v rozvoji forem vědění v druhé polovině 20. století mobilizované pro růst inovačních efektů. Prvotní zdroje vědění se opíraly o vědecké vědění (univerzální platnost), zvyšování významu inovací se už opírá o technicko-ekonomické zdroje vědění, v další části cyklu vidí autor pouze určité reakce: mobilizace sociálních

věd a jejich orientace na důsledky vědění. Vědění zde bere velmi široce, aby mohl specifikovat vědění, které se utváří společně s upevňováním formativních rysů modernity, tj. moderní vědění. Pomocí pojmu společnosti vědění mluví o současných problémech modernity. Popisuje pak vývoj vědění od Bacona přes Comta, Durkheima, fenomenologickou tradici a Schelera, Schütze, posttradiční formy vědění od Bernala až po Barnese, Whitleyho a další sociální vědce zbývající se věděním. Závěrem kapitoly dochází autor k tomu, že rostoucí význam inovačních zdrojů a rostoucí vliv jejich nezamýšlených důsledků zpochybňují systémový přístup ve prospěch otevřenějšího uspořádání autorem nazývaného infrastruktura. Hodnota vědeckého a technického vědění v hodnotových orientacích jednotlivých kultur představuje nezjevný faktor podstatný pro porozumění infrastrukturalnímu uspořádání a zároveň má vliv na růst vědecké tvorby a jejího využití.

Třetí kapitola se zaměřuje na prezentaci poznatků o stavu současných institucí a shrnuje argumenty pro diskuzi o stavu institucionálního rámce moderních institucí. Věnuje se zde pojmovému vymezení fenoménu institucí, s výhodami a omezeními jednotlivých přístupů sociálních a humanitních věd, a nabízí mezioborový pohled na jevy institucí, který vymezuje funkční a kulturní rámec a dále formuluje teoretický rámec pro institucionální analýzu současných společností. Instituce a jejich rámec jsou předmětem kontroverze mezi modernistickým a postmodernistickým přístupem. Problém modernity zkoumá pomocí problému porozumění kulturním souvislostem a možností jejich mobilizace pro institucionální změny a následně podrobněji analyzuje kontext institucionálních změn ve vybraných vědeckých, ekonomických a politických institucích. Právě zde se dle autora tvarují zdroje inovací a vyjasňuje se zde rovnováha mezi inovačními a institucionálními zdroji. Nejprve Müller analyzuje instituce z pohledu so-

ciálních věd, mluví o praktické a sdílené povaze každodenního vědění a jeho návaznosti na fungující instituce a mocenské struktury a opět probírá jednu sociální teorii týkající se institucí po druhé. V rámci vědění zdravého rozumu se vzájemně ovlivňuje sdílené a diskursivní vědění. Tuto část začíná Weberem a popisem racionalizačního trendu. Interpretuje pojem z jednotlivých vědních oborů, vypovídá o funkčních stránkách institucí vázaných na lidské potřeby a faktorech, které je ovlivňují. Ukazuje, že při analýze institucí nelze aplikovat obvyklé sociálněvědní předpoklady, funkcionální aspekty oproti rituálním, zvyklosti proti institucím. „Instituce jsou vědomě utvářené a dodatečně racionalizované zvyklosti, jejichž závaznost je rozumově odůvodňována, praktikována i vnucována.“ Po definování institucí jako takových, dále autor tematizuje moderní instituce a jejich změnu za použití Habermase, Hegela a dalších filosofů, posléze přechází až ke Giddensově studiu povahy moci, kdy modernitu přirovnává k barbarismu. Nabízí zde tedy mezioborovou analýzu stavu současných institucí, kdy teorie společnosti je užitečným nástrojem. Dále se zabývá sociálními subsystémy, specifickými typy institucí a sleduje přitom institucionální změny v oblasti tržních kapitalistických ekonomik a v oblasti regulativního politického vládnutí. Problematiku vědy a techniky analyzuje pomocí Fullera a Latoura, kteří shodně vidí současné vědecké instituce na pokraji proměny svých poznávacích prostředků a forem sociálního uspořádání, i když se rozcházejí ve způsobu demokratizace a transformace vědy. Na konci kapitoly si Müller pokládá klíčovou otázku: „Lze důsledky modernizačních procesů i jejich orientaci na obecně sdílené představy dobrého života řešit pomocí prostředků liberálně demokratického vládnutí?“ Předpokládá, že dochází k přechodu od inovačních politik k „politice vědění“. Toto tvrzení pak podporuje analýzou v poslední kapitole.

Poslední kapitola se zabývá „společností vědění“. Osvícenství nám dává klíčové poselství: vědecké vědění umocňuje lidské jednání a směřuje jej k prospěchu člověka, humanitní obory však později varují, že vědění není prostředkem emancipace, ale regulativním nástrojem moci, ekonomické vědy pak popisují slábnoucí vliv akumulovaných prostředků (kapitálu), práce i přístupu k přírodním zdrojům jako zdrojům výhody v konkurenčním prostředí. Schumpeter formuloval tezi o vědění jako významném produktivním faktoru a inovacích jako prostředku pro dosahování konkurenční výhody firem. Koncepce ekonomiky založené na vědění objasňuje a specifikuje význam znalostí infrastruktury pro hospodářsky vyspělé země. Koncepce sociální produkce pak umožnila opustit užší pojetí vědeckého vědění a porozumět sociální distribuci vědeckého vědění, vázanosti na ostatní formy vědění, úlohy vědění v konkurenčním prostředí. Dalším problémem otevírá autor vázanost vědění na organizační struktury institucí a potřebu adaptabilních forem organizování, které by umožňovaly proces veřejného učení. Průkopníkem koncepce společnosti vědění je Nico Stehr – společnosti dosáhly silné kontroly nad svým prostředím a jejich další vývoj je závislý na tvorbě vědění, jejich vědění. Autor argumentuje, že podstatnou úlohu hrají mocenské nerovnosti, obtížné lidské situace spojené s opouštěním tradic a sdíleného každodenního vědění, což může vést k pasivitě a blokování vazeb mezi jednáním a vědáním. Tyto důsledky transformace sociálních institucí mohou oslabit tezi o převažujícím „tahu“ diskursivně založeného vědění pro moderní společnosti, ale tato teze má oporu i zdroje v základních rysech modernity; otevřenost, rozvojové možnosti, zvládání diferenciacních a emancipačních sociálních procesů. Téma důvěry pak celou analýzu zakončuje.

Monografie je obsáhlou studií moderních institucí v postmoderních podmínkách, s důrazem na schopnosti institucí se

měnit – reagovat a přetvářet společenské zvyklosti dle nových informací o těchto zvyklostech. Inovace, moderní vědění a instituce pak autor studuje v rámci sociálněvědních teorií od počátku minulého století a pomocí změny paradigmat, aby se pak dostal k dnešní postmoderní společnosti a tzv. společnosti vědění.

Zuzana Terry

**Zsuzsa Gille: *Paprika, Foie Gras, and Red Mud. The Politics of Materiality in the European Union***

Bloomington, Indiana University Press 2016, 164 s.

Zsuzsa Gille prezentuje čtenářům zajímavý pohled na současný modus výkonu politické moci Evropské unie. Kniha *Paprika, Foie Gras, and Red Mud* se skládá ze tří případových studií odkrývajících politický rozměr standardizace evropských zemědělských a průmyslových norem v Maďarsku. Na příkladech z let 2004, 2008 a 2010, kdy v Maďarsku došlo ke třem incidentům, jejichž společným jmenovatelem byly intervence ze strany Evropské unie, autorka demonstruje posun k materializaci politiky, která se odehrává mimo tradiční arény politického diskurzu (s. 131). Tyto případové studie se věnují: (1) dočasnému zákazu vývozu mleté papriky kvůli zvýšené přítomnosti mykotoxinů v sušené směsi, (2) diskuzi ohledně nuceného krmení hus a kachen při produkci *foie gras* a (3) ekologické katastrofě způsobené protržením hrází s rudým bahnem, které vzniká jako odpad při zpracování oxidu hlinitého.

Na knížce je zajímavé, že přistupuje k Evropské unii jako k sociomateriálnímu uspořádání (*assemblage*) (s. 15), čímž do politické sociologie vnáší prvky materiální sémiotiky a teorie sítí–aktérů (ANT), známé především z prací Bruno Latoura a Johna Lawa. Gille se tak zařazuje vedle sociálněvědních autorů, jako jsou například Gab-

rielle Hecht a její analýza jaderné politiky v jižní Africe nebo Timothy Mitchell a jeho práce týkající se propojení (post)kolonialismu a expertního vědění na Blízkém východě (G. Hecht. *Being Nuclear: Africans and the Global Uranium Trade*. MIT Press 2012; T. Mitchell. *Rule of Experts: Egypt, Techno-politics, Modernity*. University of California Press 2002).

Latourův vliv je patrný i ve zdůvodnění volby analyzovaných událostí. Po vzoru francouzského filozofa si autorka k analýze vybírá historické momenty rozpadu, hroucení či narušení stávajících sociomateriálních struktur; momenty provázené kontroverzí, které činí jednotlivé aktéry viditelnými (B. Latour. *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-network-theory*. Oxford: Oxford University Press 2004, s. 81). Gille se zaměřuje na tyto partikulární události, protože pro ni představují momenty *tření* (friction) mezi mikro- a makrosociálními jevy; mezi nadnárodní politikou EU a konkrétními lokálními praktikami a aktéry. Samotný pojem *tření* vychází z práce americké antropoložky Anny L. Tsing, jenž zatímco Tsing považuje *tření* a postupné ohlazování třecích ploch za zdroj kontinuity a pohybu (A. L. Tsing. *Friction: An Ethnography of Global Connection*. Princeton: Princeton University Press 2005, s. 4), Gille se ve své metafoře orientuje na jiný efekt *tření*, který je ve fyzice znám jako triboelektrický jev – neboli *exploze*. Exploze, která trhá věci na kusy a z jejichž trosek už nemohou být věci poskládány zpět tak jako dřív (s. 15).

Zde se nemohu ubránit poznámce, že v tomto ohledu by se jako další projev triboelektrického jevu hodilo mluvit i o jiskře (*spark*). Jiskra nově osvětluje věci, které byly doposud skryté; jiskrný výboj je momentem uvolnění vnitřního napětí vznikajícího mezi dvěma třecími plochami. Dokonce sama Gille uvádí, že analyzované události „osvětlují novou modalitu moci“ (s. 4). V této metafoře by *tření* nemuselo být nezvratně destruktivním momentem,